

راهکارهای دستیابی به عزت اجتماعی از منظر آموزه های قرآنی و روایات فاطمه پاک‌طینت کهخا^{۱۱}

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۹/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۲۵

چکیده

مفهوم عزت یکی از مفاهیمی است که در آموزه‌های قرآنی و روایات بسیار مورد توجه قرار گرفته است. یکی از مباحث مربوط به این مفهوم، راهکارهای دستیابی به عزت است، در این خصوص در آیات و روایات مطالب فراوانی بیان شده است که در این نوشتار مورد تحقیق و بررسی قرار می‌گیرد. عزت در تعالیم اسلامی یکی از برجسته‌ترین صفات اخلاقی است که هم در بعد فردی و هم بعد اجتماعی بسیار مورد توجه است، لذا بحث در مورد آن بسیار اهمیت دارد. در این نوشتار با روش تحلیلی توصیفی با استفاده از منابع کتابخانه‌ای به تبیین راهکارهای دستیابی به عزت از منظر آموزه‌های قرآنی و روایات پرداخته می‌شود. نتیجه حاصل از این نوشتار این است که در بعد اعتقادی ایمان به خدا و اعتقاد به اهل بیت، در بعد اخلاقی قناعت و زهد در دنیا موجب عزت اجتماعی هستند. در بعد رفتاری نیز طاعت خدای اسباب عزت انسان را فراهم می‌آورد و جهاد در راه خدا و مقابله با دشمنان اسلام نیز در تحقق اجتماعی دنیای اسلامی بسیار مؤثر است و این مطالب در آیات و روایات به خوبی تبیین شده است.

کلید واژگان: آموزه های قرآنی، اجتماعی، دستیابی، روایات، عزت.

^{۱۱} دانش آموخته سطح ۲ حوزه علمیه حضرت معصومه (سلام الله علیها) زاهدان.

مقدمه

دین اسلام همانطور که در بعد فردی برای سعادت انسان دستوراتی را بیان کرده است، در بعد اجتماعی برای موفقیت جامعه اسلامی و رشد و تعالی آن دستورات فراوانی را ارائه کرده است. مفهوم عزت اجتماعی ارتباط نزدیکی با موفقیت جامعه اسلامی و تعالی آن دارد، و در آیات و روایات نیز برای تحقق عزت اجتماعی مطالب فراوانی بیان شده است. در این نوشتار با استفاده از آیات و روایات در مورد راهکارهای دستیابی به عزت اجتماعی تحقیقی جامع صورت می‌گیرد.

اهمیت این مسئله از این جهت است که پیشرفت یک جامعه و موفقیت افراد آن بدون عزت اجتماعی محقق نمی‌شود، از اینرو بحث از عزت اجتماعی و راهکارهای رسیدن به آن دارای اهمیت فراوان است. از جهت دیگر با مراجعه به روایات و آموزه‌های قرآنی روشن می‌شود که مفهوم عزت جایگاه ویژه‌ای در تعالیم اسلام دارد، لذا بحث از آن به عنوان یکی از مفاهیم بلند اسلامی ضرورت دارد.

سؤال اصلی این نوشتار این است که راهکارهای دستیابی به عزت اجتماعی از منظر آموزه‌های قرآنی و روایات چیست؟ در این نوشتار در مورد این سؤال تحقیق و بررسی صورت گرفته و با استفاده از آیات و روایات در سه بعد اخلاقی، اعتقادی و رفتاری در مورد این راهکارها تحقیق و بررسی صورت می‌گیرد.

با تحقیق و بررسی در منابع روشن می‌شود که در مورد موضوع عزت تاکنون آثار زیادی تألیف شده است که هر کدام دارای ویژگی خاص به خود هستند و بخشی از ابعاد این موضوع را مورد توجه قرار داده‌اند. در این قسمت از مقاله به برخی از این آثار اشاره می‌شود.

۱. عوامل عزت و ذلت انسان در اجتماع با رویکرد به سخنان و سیره حضرت علی (ع)، حامد رجالی؛ در این نوشتار در مورد عوامل عزت و ذلت بحثهای خوبی مطرح شده است با این تفاوت که محور مباحث این پایان نامه بیانات امام علی (ع) است از اینرو با رویکرد

ما در این مقاله تفاوت اساسی دارد چرا که مجموع آیات و روایات در این مقاله مورد نظر است.

۲. عزت در قرآن، سیدجواد حسینی؛ در این مقاله نویسنده در مورد مفهوم عزت در قرآن کریم بحث کرده است که برخی از مباحث ایشان ارتباط با راهکارهای عزت دارد. تفاوت اصلی این مقاله با نوشتار حاضر در این است که محور مباحث مقاله مذکور راهکارهای تحقق عزت نیست بلکه بحث در مورد مفهوم عزت به طور کلی است.

۳. مفهوم و ماهیت عزت در قرآن کریم و نهج البلاغه، عباس محمدی؛ در این نوشتار نیز مانند اثر سابق، در مورد مفهوم عزت مباحث خوبی بیان شده است، با این تفاوت که محور مباحث آن قرآن و نهج البلاغه است. تفاوت این مقاله نیز با نوشتار حاضر در این است که محور مباحث نوشتار حاضر راهکارهای دستیابی به عزت اجتماعی است نه بحث در مورد مفهوم عزت و جایگاه آن، لذا موضوع بحث در این نوشتار تفاوت زیادی با مقاله مذکور دارد.

در مجموع با بررسی های صورت گرفته این نتیجه به دست آمد که در مورد مفهوم عزت تاکنون آثار خوبی تألیف شده است، علاوه در مورد راهکارهای تحقق عزت اجتماعی و دستیابی به آن اثر مستقلی یافت نشد، اینرو ضروری است در این نوشتار در مورد دستیابی به عزت اجتماعی به طور مستقل بحث شود.

الف) مفهوم شناسی

در این قسمت از مقاله در مورد برخی از مفاهیم کلیدی نوشتار بحث می‌شود و معنای آن در لغت و اصطلاح توضیح داده می‌شود.

۱) راهکار

ابتدا در مورد مفهوم راهکار در لغت و اصطلاح توضیح داده می‌شود.

الف) راهکار در لغت

ابتدا نیاز است در مورد مفهوم لغوی این واژه بحث شود. در کتب فرهنگ نامع لغت فارسی در مورد واژه راهکار معانی زیادی ذکر شده است از جمله: راه حل، شیوه انجام کار. (دهخدا، فرهنگ متوسط دهخدا، ج ۱ ص ۱۴۴۴)؛ این واژه در اصل از دو بخش تشکیل شده است، راه به علاوه کار؛ راه در لغت فارسی به معنای طریق، روش، مسیر، روش، و قاعده آمده است. (نفیسی، فرهنگ نفیسی، ج ۱ ص ۱۶۱۶؛ رشیدی، فرهنگ رشیدی، ج ۱ ص ۷۲۶). کار نیز به معنای مطلق فعل به کار می‌رود. (رشیدی، فرهنگ رشیدی، ج ۲ ص ۱۰۷۵). بنابراین راهکار در واقع راه و روش رسیدن به هر چیزی است.

ب) راهکار در اصطلاح

در مورد مفهوم راهکار در لغت توضیح داده شد، راهکار در اصطلاح علوم نیز به همان معنای لغوی به کار می‌رود و مراد از آن روش انجام کار، و راه حل رسیدن به چیزی است. (دهخدا، فرهنگ متوسط دهخدا، ج ۱ ص ۱۴۴۴). به عنوان نمونه وقتی از راهکار رسیدن به عزت از منظر قرآن کریم بحث می‌شود، مراد شیوه و روش رسیدن به آن با توجه به تعالیم قرآن کریم است.

در کنار مفهوم راهکار در کتب لغت و اصطلاح مفهوم دیگری به نام راهبرد دیده می‌شود، این مفهوم از جهتی با مفهوم راهکار متفاوت است، راهبرد معمولاً در مورد برنامه‌های اساسی و بنیادی هر چیزی به کار می‌رود. (همان، ج ۱ ص ۱۴۴۲). و راهکار عموماً ناظر به امور عملی و میدانی است.

۲) عزت اجتماعی

در این قسمت از مقاله در مورد مفهوم عزت اجتماعی توضیح داده می‌شود.

الف) عزت اجتماعی در لغت

این مفهوم ترکیبی از دو واژه عزت و اجتماعی است. ابتدا در مورد مفهوم عزت توضیح داده می‌شود. عزت در زبان فارسی و عربی به یک معنا به کار می‌رود. ریشه این واژه از ماده «عزز» در زبان عربی است. عزت در اصل به معنای حالتی است که مایه قدرت انسان است و از ذلت و سرافکنندگی او جلوگیری می‌کند. (راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، ص ۵۶۳؛ قرشی، قاموس قرآن، ج ۴ ص ۳۳۸). همچنین مفهوم عزت در زبان عربی به معنای رفعت و بزرگی نیز آمده است. (ابن منظور، لسان العرب، ج ۵ ص ۳۷۴؛) در کتب لغت فارسی نیز برای این واژه معانی زیر ذکر شده است: عظمت، بزرگواری، ارجمندی، سرافرازی، عزیزی، حرمت و آبرو. (نفیسی، فرهنگ نفیسی، ج ۴ ص ۲۳۴۷).

در کنار واژه عزت، مفهوم اجتماعی نیز وجود دارد، اجتماعی منسوب به اجتماع است و مراد از آن اموری است که به گروه، جمع یا جامعه مربوط می‌شود. عزت اجتماعی عزتی است که در اجتماع برای انسان حاصل می‌شود.

ب) عزت اجتماعی در اصطلاح

مفهوم عزت اجتماعی در لغت روشن شد. در اصطلاح مراد از عزت اجتماعی عزتی است که برای جامعه حاصل می‌شود. عزت اجتماعی در مقابل عزت فردی قرار دارد. قرآن کریم و تعالیم اسلامی در مورد موضوع عزت اجتماعی راهکارهای فراوانی را ارائه کرده‌اند که نشان از این دارد بنای اسلام تحقق عزت و اقتدار اجتماعی مسلمین است و اگر در موردی ضعف در جامعه اسلامی دیده می‌شود به خاطر کوتاهی است که از جانب مسلمانان رخ داده است. (جمع‌ی از محققین، فصلنامه قرآنی کوثر، شماره ۴۷، ص ۵).

ب) راهکارهای اعتقادی دستیابی به عزت اجتماعی

در این قسمت از مقاله در مورد راهکارهای اعتقادی که موجب عزت اجتماعی می شود بحث می شود و در این مورد از آیات و روایات نکاتی بیان می گردد.

۱) ایمان به خدا

راهکار اول در این خصوص ایمان به خدای متعال است. مراد از ایمان به خدا در اینجا اعتقاد به خدای متعال به عنوان خالق جهان و مدبر امور زندگی است، ایمان به این معنا عامل عزت انسان است. قرآن کریم در آیات مختلف، مؤمنین را عزیز شمرده و سخن از عزت اجتماعی مسلمانان در سایه ایمان به خدا مطرح کرده است، به عنوان نمونه قرآن می فرماید: «وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَ أَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ؛ و سست نشوید! و غمگین نگردید! و شما برترید اگر ایمان داشته باشید.» (آل عمران: ۱۳۹).

به گفته مفسرین این آیه در مورد جنگ احد نازل شده است. بعد از اینکه مسلمانان به خاطر برخی از اشتباهات در جنگ احد شکست خوردند و برخی از سرداران اصلی سپاه اسلام از جمله حمزه عموی پیامبر به شهادت رسیدند، امکان این وجود داشت که مسلمانان دچار ناامیدی شده و عزت، قدرت، و رفعتی که خدای متعال به آنها می دهد را فراموش کند، خدای متعال این آیه را نازل کرده و در آن تأکید دارد که مسلمانان با قید ایمان به خدا، اعتلاء و عزت دارند و مادامیکه در سایه ایمان به خدا زندگی می کنند نباید احساس ذلت و ترس در مقابل دشمن داشته باشند. از لحن آیه به خوبی استفاده می شود که ایمان به خدا عامل عزت و اقتدار مسلمین است. (طبرسی، مجمع البیان، ج ۲ ص ۸۴۳؛ مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۳ ص ۱۰۸).

به عبارت دیگر مفاد آیه این است که در بینش کفار، عامل پیروزی عده و عده است ولی در مکتب قرآن کریم، عامل عزت اجتماعی و رسیدن به پیروزی، ایمان به خداست، کسانی که در راه خدا قدم بر می دارند و ایمان به خدای متعال دارند، به پیروزی و موفقیت خواهند رسید. (قرائتی، تفسیر نور، ج ۱ ص ۶۱۴).

با مراجعه به سیره اهل بیت نیز روشن می‌شود که ایشان عامل اصلی عزت و پیروزی خود در امور را ایمان به خدا و اتکای او می‌دیدند و در برابر حربه های دشمن و قدرت آنان هیچگاه احساس ضعف نکرده و ایمان به خدا را عامل موفقیت خود در امور می‌دیدند. در تاریخ آمده است هنگامی که جنگ احد رخ داد، ابوسفیان بالای کوه رفت و فریاد زد که نباید جامعه اسلام امروز بر ما برتری پیدا کند، ابوسفیان به بتهای خود افتخار می‌کرد و فریاد می‌زد که ما بت عزّی داریم و شما مسلمانان نداریم (عزّی در زبان عربی از مایه عزت است، عرب جاهلی این بت را مایه عزت خود می‌دید)، رسول خدا در مقابل دشمن ایستاد و فریاد زد: «الله مولانا و لا مولی لکم»؛ خدا مولا و سرپرست ماست که شما از داشتن او محرومید. مجلسی، بحارالأنوار، ج ۲۰ ص ۲۳؛ خوئی، منهاج البراعه، ج ۱۸ ص ۲۶۶) از این بیان حضرت به خوبی روشن می‌شود که ایمان به خدا و زندگی در سایه او برای مسلمانان و مؤمنین واقعی مایه عزت است.

در همین راستا در آیه دیگری از قرآن کریم خدای متعال می‌فرماید: «وَ كُنْ يَجْعَلُ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا؛ و خداوند هرگز کافران را بر مؤمنان تسلطی نداده است.» در این آیه نیز خدای متعال ایمان به خدا را مایه عزت می‌داند و تحت عنوان یک قاعده، اعلام می‌دارد که کافرین هیچگاه عزت و برتری بر مؤمنین پیدا نخواهند کرد. طباطبائی، ترجمه تفسیر المیزان، ترجمه همدانی، ج ۵ ص ۱۸۹.

بنابراین ایمان به خدا با توجه به آیات قرآن کریم و سیره اهل بیت، مایه عزت اجتماعی مؤمنین است و مؤمنین در سایه ایمان به پیشرفت و تعالی خواهند رسید.

۲) اعتقاد به ولایت اهل بیت

یکی دیگر از عوامل مهم در تحقق عزت اجتماعی، اعتقاد به ولایت اهل بیت است. طبق روایات متعددی که در منابع شیعه آمده است، خدای متعال امامان معصوم را عامل عزت، اقتدار و پیروزی جامعه اسلامی قرار داده است و یکی از برکات پذیرش ولایت اهل بیت،

رسیدن به عزت اجتماعی است. این مطلب را از روایات زیادی می‌توان استفاده کرد. به عنوان نمونه:

امام باقر (ع) در حدیث طولانی به شرح اوصاف اهل بیت پرداخته و در این زمینه مطالب فراوانی را نقل می‌کند به عنوان نمونه می‌فرماید: «ما چراغ هدایت هستیم برای کسانی که به وسیله ما راه هدایت را پیدا کند، ما راه واقعی هستیم برای کسی که به ما اقتدا کند ... ما اهل بیت مایه عزت اسلام هستیم.» (صفار، بصائر الدرجات، ج ۱ ص ۶۳).

در زیارت ناحیه مقدسه در توصیف امام حسین (ع) مطالب فراوانی آمده است، در یکی از اوصاف حضرت آمده است: «عِزَّ الْإِسْلَامِ» (ابن مشهدی، المزار، ص ۵۰۲)؛ این بدان جهت است که نه تنها امام حسین، بلکه تمام اهل بیت مایه عزت اسلام هستند و جامعه ای که اعتقاد به ولایت آنها داشته باشد اسباب عزت اجتماعی آن فراهم می‌گردد.

در روایات متعدد دیگری یکی از برکات وجود اهل بیت (ع) نصرت مردم معرفی شده است، به واسطه وجود اهل بیت (ع) خدای متعال یاری ویژه و نصرت خاص خود را بر جامعه اسلامی فرود می‌آورد و درهای رحمت خود بر روی آنها باز می‌کند، این مطلب در روایات متعددی اشاره شده است؛ (ف یض کاشانی، الوافی، ج ۵ ص ۷۳۰). بدون شک نزول نصرت الهی به واسطه اهل بیت خود به عنوان یکی از اسباب عزت اجتماعی است.

به همین جهت در روایتی دیگر، امام صادق (ع) به توصیف شیعیان می‌پردازد، و در این خصوص اشاره دارند که یکی از صفات برجسته شیعه، عزت آنهاست، بدون شک تحقق این صفت برای جامعه شیعه به خاطر اعتقاد به ولایت اهل بیت (ع) است. (کافی، ج ۸ ص ۲۱۳).

با در نظر گرفتن روایات فوق دو نتیجه به دست می‌آید:

اولاً وجود اهل بیت در جامعه، اعتقاد مسلمانان به ایشان و پذیرفتن آنها به عنوان پیشوایان جامعه به خودی خود مایه عزت اسلام و تعالی آنان در تمام ابعاد می‌شود. ثانیاً اهل بیت از اینرو که حجت خدا و بندگان خاص او در روی زمین هستند، به وسیله آنها برکات

الهی نازل شده و اسباب نصرت و عزت جامعه به واسطه آنها فراهم می‌شود، از اینرو جامعه اسلامی برای تحقق عزت راهی به جز پذیرش ولایت اهل بیت (ع) ندارد.

ج) راهکارهای اخلاقی دستیابی به عزت اجتماعی

در این قسمت از مقاله در مورد راهکارهای اخلاقی دستیابی به عزت اجتماعی بحث می‌شود و در این خصوص آیات و روایات مربوطه بیان می‌گردد.

۱) قناعت

در ابتدا تذکر این نکته لازم است که عزت اجتماعی طبق مبانی اسلام، رسیدن به سرمایه‌های دنیوی و پیشرفت مادی در عرصه اجتماعی نیست. طبق تعالیم اسلام و نظریه اندیشمندان اسلامی، تربیت انسانهای متخلق و ترویج اخلاق اسلامی در جامعه چیزی است که مایه عزت جامعه اسلامی می‌شود و جوامع اسلامی نباید همچون کشورهای غربی عزت خود را در امور مادی تلقی کنند. شهید مطهری در یادداشتهای خود در این زمینه مباحثی را مطرح کرده و با استفاده از بیانات برخی اندیشمندان، دقیقاً به همین نکته اشاره دارند که عزتی که در جامعه اسلامی باید پیاده شود، عزت در سایه اخلاق و تربیت است نه عزت مادی. (مطهری، یادداشتهای، ج ۱۳ ص ۲۴). از اینرو تأثیر اخلاق حسنه در ایجاد عزت اجتماعی غیرقابل انکار است.

یکی از صفات اخلاقی مهم که موجب عزت می‌شود، صفت قناعت است. عزتی که به وسیله قناعت حاصل می‌شود دارای دو بعد است، بعد فردی و اجتماعی؛ در روایات متعددی قناعت مایه عزت معرفی شده است، این روایات مفهوم عامی دارند که هم شامل عزت فردی و هم عزت اجتماعی می‌شوند. به عنوان نمونه:

امام علی (ع) می‌فرمایند: «قناعت پیشه کن تا عزت پیدا کنی.» (حرانی، تحف

العقول، ص ۲۱۳).

همانطور که اشاره شد روایت مفهوم عامی دارد که شامل عزت اجتماعی نیز می‌شود. همچنین در روایت دیگری در این خصوص، همان حضرت می‌فرماید: «القناعة و الطاعة توجبان الغنى والعزة؛ قناعت و طاعت موجب بی‌نیازی و عزت می‌شود». (آمدی، تصنیف غررالحکم، ص ۳۹۲).

یکی از مصادیق قناعت، بی‌توجهی به داشته‌های دیگران و بسنده کردن به داشته‌های خود است. این مسئله هم در بعد فردی و هم در بعد اجتماعی مایه عزت است. انسانی که توجه خود را معطوف داشته‌های خود می‌کند، هیچگاه دست‌پیش‌دیگران دراز نکرده و عزتمندانه در جامعه زندگی می‌کند، همچنین جامعه‌ای که چشم از سائر جوامع کوتاه کرده و بر داشته‌های خود متکی است، به عزت اجتماعی می‌رسد؛ شاهد این مطلب روایاتی است که بی‌نیازی از دیگران را مایه عزت می‌دانند؛ به عنوان نمونه امام صادق (ع) در این خصوص می‌فرماید: «درخواست از دیگران عزت انسان را از بین می‌برد، و حیای انسان را از او می‌گیرد، و بی‌نیاز بودن از دیگران (قناعت به داشته‌ها) مایه عزت مؤمن است». (حرعاملی، وسائل الشیعة، ج ۹ ص ۴۴۴؛ مجلسی، مرآة العقول، ج ۸ ص ۳۵۴).

در همین راستا، مقام معظم رهبری همواره در بیانات خود تأکید دارند که کشورهای اسلامی برای رسیدن به عزت اجتماعی باید توجه خود را از سائر کشورها برداشته و به داشته‌های خود معطوف کنند تا با اتکاء به نیروهای داخلی و سرمایه‌های ملی خود به عزت و اقتدار اجتماعی برسند. (بیانات مقام معظم رهبری: ۲۶/۶/۱۳۶۸).

در مجموع از مطالبی که بیان گردید روشن می‌شود که قناعت به معنای بسنده کردن به داشته‌ها و قطع امید از داشته‌های دیگران هم در بعد فردی و هم در بعد اجتماعی اسباب عزت را فراهم می‌آورد، از اینرو کشورهای اسلامی باید با اتکاء به داشته‌های خود و قطع امید از دیگران اسباب عزت خود را فراهم کنند.

۲) زهد

یکی دیگر از راهکارهای رسیدن به عزت اجتماعی زهد در دنیا است. در ابتدا لازم است توضیح مختصری در مورد مفهوم زهد ارائه گردد. زهد در تعالیم اسلامی به معنای دوری از دنیا و استفاده نکردن از مواهب آن نیست، بلکه مراد عدم دل بستگی به دنیا و وابسته نشدن از آن است. نتیجه این معنا این است که انسان با خوشی و ناخوشی های دنیا تغییری در او حاصل نشود. شهید مطهری در همین راستا ب نقل از حدیثی از امام علی (ع) می فرماید: « جمله‌ای دارد مولای متقیان علی علیه السلام در نهج البلاغه در تعریف زهد که دیگر بهتر از این نمی شود گفت. تعریف زهد را از علی باید گرفت. می فرماید: «الزُّهُدُ كَلْمٌ بَيْنَ كَلِمَتَيْنِ مِنَ الْقُرْآنِ» (نهج البلاغه، حکمت ۴۳۹). زهد در دو جمله قرآن بیان شده (یعنی زهد، این خشکه مقدس بازی‌ها نیست، زهد به روح انسان مربوط است) آنجا که در سوره حدید می فرماید: «لَكَيْلًا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ» (حدید: ۲۳). اینکه برسید به این مرحله که اگر دنیایی که دارید از شما گرفته شد غم زده نشوید، غم دنیا شما را نگیرد، و اگر چیزی ندارید، دنیا یک مرتبه به شما رو بیاورد، شادی زده نشوید؛ و به عبارت دیگر اگر تمام دنیا در دست شماست، چنانچه آن را از شما بگیرند تو همان آدم باشی که هیچ چیز نداشته باشی، و همه دنیا را هم به تو بدهند تو همان آدم باشی.» (مطهری، مجموعه آثار، ج ۱۶ ص ۷۰).

با مراجعه به روایات روشن می شود که مفهوم زهد به معنای صحیح آن مایه عزت است، امام علی (ع) در این خصوص می فرماید: «کسی که از دارایی های دنیا دل کنده بشود، به عزت می رسد.» (آمدی، تصنیف غررالحکم، ص ۳۶۶).

زهد در دنیا همانطور که می تواند یک انسان را به عزت برساند، می تواند جامعه اسلامی را نیز به عزت اجتماعی نائل کند. تحلیل رابطه زهد و عزت این است که اگر انسان وابستگی خود را از دن یا برطرف کرده باشد و خود را بی نیاز از داشته های دنیا ببیند، دیگر حاضر نیست برای رسیدن به متاع اندکی از دنیا خود را ذلیل کند و دست به هر کاری بزند. جامعه اسلامی نیز اگر در مشکلات زندگی زاهدانه و دور از تجملات را در دستور کار قرار

دهد، هیچگاه مجبور نمی‌شود جهت تأمین خواسته‌های خود دست در مقابل دشمنان دراز کرده و عزت اجتماعی خود را از بین ببرد.

د) راهکارهای رفتاری دستیابی به عزت اجتماعی

در این قسمت از مقاله در مورد راهکارهای رفتاری دستیابی به عزت اجتماعی بحث می‌شود و در این خصوص آیات و روایات مربوطه بیان می‌گردد.

۱) اطاعت از خدا

یکی از عوامل مهم رفتاری که در روایات به عنوان راهکاری برای دستیابی به عزت انسان معرفی شده است، اطاعت از خدای متعال است. اطاعت از خدا همانطور که فرد را به عزت می‌رساند، جامعه‌ای که در مسیر خدا نیز حرکت کند به عزت اجتماعی نائل می‌گردد. رسول خدا در مورد نقش اطاعت خدا در عزت می‌فرماید: «إِنَّ رَبَّكُمْ يَقُولُ كُلَّ يَوْمٍ أَنَا الْعَزِيزُ فَمَنْ أَرَادَ عِزَّ الدَّارَيْنِ فَلْيَطِيعِ الْعَزِيزَ؛ همانا پروردگار شما هر روز می‌گوید، من عزیز هستم، پس کسی که به دنبال عزت در دو دنیا است باید از عزیز تبعیت کند». (مجلسی، بحارالانوار، ج ۶۸ ص ۱۲۰).

طبق روایات فوق، جامعه اسلامی اگر به سمت اطاعت از خدا حرکت کند، به عزت اجتماعی خواهد رسید. در روایتی دیگر در همین خصوص از امام صادق (ع) نقل شده است: «إِذَا أَرَدْتَ عِزًّا بِلَا عَشِيرَةٍ وَ هَيْبَةً بِلَا سُلْطَانٍ فَأَخْرِجْ مِنْ ذُلِّ مَعْصِيَةِ اللَّهِ إِلَى عِزِّ طَاعَةِ اللَّهِ عِزًّا وَ جَلًّا؛ زمانیکه عزت بدون فامیل، و هیبت بدون سلطنت خواهستی، از معصیت خدا خارج شده و به عزت طاعت خدا برس». (ابن بابویه، الخصال، ج ۱ ص ۱۶۹).

طبق اعتقاد شیعه و آنچه در روایات بیان شده است، منشأ عزت خداست، و تمام عزت بدست اوست، از این رو فرد یا جامعه‌ای که خود را در مسیر طاعت خدا قرار می‌دهد، خدای متعال از عزت و شوکتی که در اختیار دارد به او عطا می‌کند. به همین جهت در روایات آمده است: «یا مَنْ خَصَّ نَفْسَهُ بِالسُّمُو وَالرَّفْعَةَ فَأُولَئِئِهِ بَعْزُهُ يَعْتَزُونَ؛ ای کسی (خدایی)

که خود را به مقام بلند و رفیع اختصاص داد، پس دوستانش به عزت او عزیز می‌باشند.» (ابن طاووس، اقبال الاعمال، ج ۱ ص ۳۴۳).

یکی از مصادیق رسیدن به عزت در سایه اطاعت از خدای متعال را می‌توان در داستان ساحران فرعون مشاهده کرد. قرآن کریم در مورد آنان نقل کرده است که آنها قبل از پذیرش اطاعت از خدا عزت را در دستگاه فرعون می‌دیدند، لذا از آنها نقل می‌کند که قبل از نبرد با موسی می‌گفتند:

«وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ؛ و گفتند: «به عزت فرعون، ما قطعاً پیروزیم.»

همین افراد بعد از اینکه از عصای موسی شکست خوردند و تصمیم به اطاعت از خدای متعال گرفتند و دست از اطاعت فرعون برداشتند، چنان نیرومند و شکست‌ناپذیر شدند که سخت‌ترین تهدیدهای فرعون در آنها مؤثر نیفتاد، دست و پا و حتی جان خویش را عاشقانه در راه خدا دادند و شربت شهادت نوشیدند، و با این عمل نشان دادند که در برابر زر و زور تسلیم نمی‌شوند و شکست‌ناپذیرند و تاریخ پر افتخار آنها امروز برای ما یک دنیا درس آموزنده است. (مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۱۸ ص ۱۹۸).

بنابراین یکی دیگر از راهکارهای دستیابی به عزت اطاعت از خدای متعال است که لازمه آن خروج از اطاعت غیر خداست، این راهکار همانطور که در مورد فرد یا افرادی می‌تواند عامل عزت باشد، در مورد جامعه نیز مؤثر است، جامعه‌ای که اطاعت خدا را دستور کار خود قرار بدهد به عزت اجتماعی می‌رسد، لذا اطاعت از خدا یکی از مهمترین راهکاری تحقق عزت اجتماعی است.

۲) جهاد در راه خدا

یکی دیگر از عوامل مهمی که مایه عزت جامعه اسلامی است، مقاومت در برابر دشمن، جهاد در راه خدا و رسیدن به شهادت در راه خداست. رسول خدا در این خصوص می‌فرماید: «آن کس که جهاد را ترک گوید، خدا بر اندام او لباس ذلت می‌پوشاند، و فقر و احتیاج بر زندگی، و تاریکی بر دین او سایه شوم می‌افکند، خداوند پیروان مرا به وسیله سم

ستورانی که به میدان جهاد پیش می‌روند و به وسیله پیکانهای نیزه‌ها، عزت می‌بخشد.» (طوسی، تهذیب الاحکام، ج ۶ ص ۱۲۳).

در این روایت رسول خدا شمشیر زدن در راه خدا را مایه عزت مسلمانان دانسته است و ترک جهاد را مایه ذلت اجتماعی معرفی کرده است. در روایتی دیگر از امام علی (ع) در این خصوص نقل شده است: «جهاد دری است از دربهای بهشت، که خداوند آن را به روی دوستان خاص خود گشوده است، جهاد، لباس پر فضیلت تقوی است جهاد، زره نفوذناپذیر الهی است، جهاد، سپر محکم پروردگار است، آن کس که جهاد را ترک گوید، خداوند بر اندام او لباس ذلت و بلا می‌پوشاند، و او را در مقابل دیدگاه مردم خوار و ذلیل جلوه می‌دهد.» (نهج البلاغه: خطبه ۲۷).

در این روایت نیز جهاد در راه خدا به عنوان یکی از عوامل رسیدن به عزت اجتماعی معرفی شده است. در روایت دیگری از امیرالمؤمنین، حضرت فلسفه تشریح جهاد در راه خدا را رسیدن به عزت اجتماعی معرفی می‌کنند و می‌فرمایند: «خدای متعال جهاد را برای عزت اسلام واجب کرده است.» (همان، خطبه ۲۴۹).

ارتباط جهاد در راه خدا با عزت اسلامی از این جهت است که در منطق اسلام، آنچه که ارزش دارد حفظ مکتب و آزادگی است، منطق اسلام مانند کشورهای غربی رسیدن به عزت مادی و ظاهری نیست، آنچه برای یک مسلمان واقعی اهمیت دارد، زندگی عزتمندانه ای است که همراه با آزادگی باشد، از اینرو جهاد در راه خدا و پذیرفتن ذلتی که دشمنان خدا بر انسان تحمیل می‌کنند، عاملی برای رسیدن به عزت محسوب می‌شود. آیت الله مکارم شیرازی در شرح برخی از عبارات نهج البلاغه در این خصوص مینویسد: «آری در نظام زندگی انسانهای شایسته و با شخصیت، زندگی مادی و ظاهری برترین ارزش نیست، همان گونه که مرگ مادی ضد ارزش نمی‌باشد، بلکه ارزش والا در نظر آزاد مردان با ایمان، در زندگی توأم با عزت است به همین دلیل هر گاه بر سر دو راهی قرار گیرند، شهادت توأم با عزت و سربلندی را بر زندگی ذلیلانه ترجیح می‌دهند، و همین نظام ارزشی بود که مسلمانان را در

عصر پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و حتی بعد از آن در پیکارهای نابرابر پیروز می‌کرد.» (مکارم ش‌یرازی، پیام امام، ج ۲ ص ۵۷۵).

بنابراین دنیای اسلام برای رسیدن به عزت اجتماعی باید مقاومت در برابر دشمنان اسلام و جهاد در راه خدا را در دستور کار خود قرار دهد تا این عامل مایه عزت اسلام را در عرصه جهانی فراهم کند.

نتیجه‌گیری

این نوشتار با عنوان راهکارهای دستیابی به عزت اجتماعی از منظر آموزه‌های قرآنی و روایات صورت گرفت. هدف از این نوشتار بیان راهکارهای رسیدن به عزت با استفاده از تعالیم اسلامی بود. فرضیه این نوشتار این بود که با مراجعه به تعالیم قرآن کریم و روایات اسلامی به مجموعه‌ای از راهکارها برخورد می‌کنیم که موجب رسیدن به عزت اجتماعی هستند، در همین راستا، در این مقاله با مراجعه به کتب تفسیر قرآن کریم و بهره‌گیری از آیات قرآن، و همچنین مراجعه به روایات، در مورد این راهکارها به تفصیل بحث و تحقیق صورت گرفت.

نتیجه حاصل از این نوشتار این است که راهکارهای اعتقادی، اخلاقی و رفتاری مختلفی در این خصوص مؤثر هستند. در بعد راهکارهای اخلاقی ایمان به خدای متعال به عنوان عاملی برای رسیدن به عزت معرفی شد که در قرآن کریم به این مطلب تصریح شده است. اعتقاد به ولایت اهل بیت نیز طبق روایات عامل دیگری برای رسیدن به عزت است.

در بعد اخلاقی قناعت موجب رسیدن به عزت اجتماعی است و جامعه‌ای که به داشته‌های خود بسنده کند عزیز می‌شود. زهد در دنیا به معنای صحیح آن نیز عامل دستیابی به عزت اجتماعی است. در بعد رفتاری نیز اطاعت از خدای متعال به طور مطلق موجب خارج شدن انسان از اطاعت و وابستگی به دیگران می‌شود و عامل عزت فرد و اجتماع است. جهاد

در راه خدا نیز به عنوان یکی دیگر از راهکارهای رسیدن به عزت در روایات معرفی شده است.

در مجموع مباحثی که در این نوشتار بیان گردید در مورد راهکارهای دستیابی به عزت اجتماعی با بهره‌گیری از آیات و روایات نکات جامعی را بیان کرد و این راهکارها را در ابعاد مختلف مورد تحلیل و بررسی قرار داد.

فهرست منابع

* قرآن کریم.

* نهج البلاغه.

۱. دهخدا، علی اکبر، فرهنگ متوسط دهخدا، تهران: دانشکده ادبیات، چاپ دوم، ۱۳۹۰.

۲. طباطبائی، محمد حسین، ترجمه تفسیر المیزان، ترجمه همدانی، قم: جامعه مدرسین،

چاپ پنجم، ۱۳۷۴.

۳. قرائتی، محسن، تفسیر نور، تهران: درس‌هایی از قرآن، چاپ اول، ۱۳۸۸.

۴. قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ ششم، ۱۳۷۱.

۵. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، تهران: صدرا، چاپ هشتم، ۱۳۸۴.

۶. _____، یادداشتهای استاد مطهری آثار، تهران: صدرا، چاپ هفتم، ۱۳۸۴.

۷. مکارم شیرازی، ناصر، پیام امام، چاپ اول، تهران، اسلامیه، ۱۳۸۶.

۸. _____، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ سی و دوم، ۱۳۷۴.

۹. نفیسی، علی اکبر، فرهنگ نفیسی، تهران: خیام، چاپ اول، بی‌تا.

۱۰. آمدی، عبدالواحد، تصنیف غررالحکم، قم: دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۶۶.

۱۱. ابن بابویه، محمد بن علی، الخصال، قم: جامعه مدرسین، چاپ اول، ۱۳۶۲.

۱۲. ابن طاووس، علی بن موسی، اقبال الأعمال، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ دوم،

۱۴۰۹ق.

۱۳. ابن مشهدی، محمد بن جعفر، المزار الکبیر، چاپ اول، جامعه مدرسین، قم، ۱۴۱۹ق.
۱۴. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، بیروت: دار الفکر، چاپ سوم، ۱۴۱۴ق.
۱۵. حرانی، ابن شعبه، تحف العقول، قم: جامعه مدرسین، چاپ دوم، ۱۳۶۳.
۱۶. حر عاملی، محمد بن حسن، تفصیل وسائل الشیعه، قم: آل البیت، چاپ سوم، ۱۴۱۶ق.
۱۷. خوئی، حبیب الله، منهاج البراعه، تهران: اسلامیة، چاپ چهارم، ۱۴۰۰ق.
۱۸. راغب اصفهانی، حسین، مفردات الفاظ القرآن، بیروت: دارالقلم، چاپ اول، ۱۴۱۲ق.
۱۹. صفار، محمد بن حسن، بصائر الدرجات، قم: کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، چاپ دوم، ۱۴۰۴ق.
۲۰. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، تهران: ناصر خسرو، چاپ سوم، ۱۳۷۲.
۲۱. طوسی، محمد حسن، تهذیب الأحکام، تهران: اسلامیة، چاپ اول، ۱۳۶۵.
۲۲. فیض کاشانی، محسن، الوافی، اصفهان: کتابخانه امیرالمؤمنین، چاپ اول، ۱۴۰۶ق.
۲۳. مجلسی، محمد باقر، بحار الأنوار، بیروت: دار احیاء التراث، چاپ سوم، ۱۴۰۳ق.
۲۴. _____، مرآة العقول، تهران: اسلامیة، چاپ دوم، ۱۴۰۴ق.
۲۵. مجموعه نرم افزارهای کامپیوتری علوم اسلامی نور.